

het (wetenschappelijk) onderzoek werd ontsloten. Op deze wijze werd een bijdrage geleverd aan een van de eerste doelstellingen van de archiefwet 1962: het inventariseren en toegankelijk maken van de in de openbare archiefbewaarplaats berustende archieven.

Graag wil ik een hommage brengen aan alle medewerkers van de paleografische werkgroepen, die in de jaren 1974-1979 aan de transcriptie van het Raads Dagelijks Boek en Buurspraakboek hun krachten hebben gegeven.

Wanneer er van het „paleografische” front nog meer belangrijk nieuws te melden valt zal ik de gelegenheid aangrijpen om de lezers van ons maandblad opnieuw te informeren.

Noten:

- 1) Archief der stad Utrecht, nr. 13 (ged.).
- 2) „Spiegel Historiae”, december 1980, jrg. 15, blz. 672-677.
- 3) Omdat de registers merendeels per deel werden vervaardigd komen namen van dezelfde personen meerdere malen voor.
- 4) Archief der stad Utrecht I, nr. 16.
- 5) Het morgengeld wordt al in de 14e eeuw genoemd en was een belasting die door de stad werd geïnd en ten goede kwam aan de bisschop.

A. Graafhuis

NOGMAALS RUDOLPHUS TOLLIUS

De bijdrage van mr. J. W. C. van Campen in het november-nummer (pp. 131-132) van het *Maandblad Oud-Utrecht* (1980) geeft mij aanleiding de pen nog eens op te nemen inzake de Tollius-kwestie.

Allereerst moet ik opmerken dat de weergave van mijn argumentatie bij Van Campen nogal misleidend is. Het is mijn bedoeling geweest de niet nader bekende medicus Tollius (1597) uit het *Diarium* van Buchelius te identificeren met behulp van ander materiaal van dezelfde Buchelius. Wanneer men elders bij Buchelius een medicus Rudolphus Tollius aantreft, dan bevindt men zich met deze persoon - wat de identificatie betreft - op veiliger bodem dan met de chirurgijn Dirck van Toll, die elders bij Buchelius, voor zover mij bekend, niet voorkomt. Deze methode lijkt mij in ieder geval zinvoller dan de door Van Campen zonder enige argumentatie als zeker gepresenteerde identificatie in het *Jaarboek Oud-Utrecht 1979* (p. 105). Maar goed, met een „non liquet” heeft de auteur inmiddels de zaak iets voorzichtiger gesteld.

Belangrijker is Van Campens „brokje Van Toll - genealogie” in het genoemde november-nummer.¹⁾ Hieruit blijkt dat er over Rudolphus Tollius maar bitter weinig bekend is: afgezien van de door mij gepubliceerde mededeling van Buchelius, slechts twee vermeldingen in door Antonius Matthaeus (1635-1710) uitgegeven werken,²⁾ waarop Van Campen door dr. J. Hovy werd geattendeerd. Het is daarom misschien niet onnuttig de onwaardeerlijke Buchelius voor een tweede maal van stal te halen (Ignoscas velim, Arnoldi doctissime, huic inurbanitati meae!)*). Deze geeft namelijk de volgende beknopte biografie van Rudolphus Tollius:³⁾

Rudolphus Tollius

Vltraiectinus vel saltem in eius urbis territorio natus, Medicus et Philosophus, non postremus in

*Astrologia versatus, sed quum nautis, quadrigis⁴⁾, rusticis quibus cum plurimum versabatur multa referret miracula et artes a se perpetratas, vulgo Magus audiebat. Erat certe homo vanissimae eloquentiae. Dicitur Bruxellis anno 1610 vitam morte commutasse. Edidit anno . . . 5) *Epitomen Magici prognostici de nova stella in Asterismo Cassiopaeae anno 1572 visa*, ubi se Med. et Mathem. Pol. Regis Sigism. 3. scribit.*

Vertaling: „Te Utrecht of althans in het Stichtse geboren, medicus en filosoof, zeer bedreven in de astrologie. Omdat hij echter de zeelui, koetsiers en boeren, met wie hij zich het meest placht op te houden, wijsmaakte dat hij vele mirakels en kunststukken had verricht, stond hij algemeen bekend als tovenaars. Het was ongetwijfeld een groot zwetser. Men zegt dat hij te Brussel in 1610 het tijdelijke met het eeuwige heeft verwisseld. In het jaar . . . publiceerde hij: *Epitome Magici prognostici de nova stella in Asterismo Cassiopaeae anno 1572 visa*, waarin hij zich medicus en mathematicus van de Poolse koning Sigismond III noemt.”

Uit deze levensschets blijkt mijns inziens nog eens extra duidelijk dat de door mij voorgestelde identificatie hoogstwaarschijnlijk juist is: Tollius, medicus, homo admodum dicax (*Diarium*) = Rudolphus Tollius, medicus, homo vanissimae eloquentiae (*Vita*). Deze man werd te Utrecht in 1597 daags voor Kerstmis wegens lasterpraat gevangen gezet, maar de volgende dag weer vrij gelaten. Volgens het *Diarium* was hij spaansgezind. Vermoedelijk is Rudolphus het katholieke geloof trouw gebleven, hetgeen mede zijn positie aan het hof van de Poolse koning Sigismond III (1587-1632) verklaart. Door deze koning was Polen immers tot een bolwerk van de contrareformatie gemaakt. Als spaansgezinde heeft hij zich kennelijk in Utrecht niet meer thuisgevoeld; hij is in 1610 te Brus-

sel gestorven, in de Spaanse Zuidelijke Nederlanden. Misschien voelt een ander nog eens de behoefte om de biografie van deze merkwaardige figuur wat meer uit te diepen. Zelf ben ik weliswaar niet uitgeteld, maar wel uitgeteld.

Alfred M. M. Dekker

Noten:

1) Ik wil hier nog wijzen op Adrianus Toll, medicus (!), aan wie Caspar Barlaeus (1584-1648) een elegie („Ad Adrianum Toll, Medicum“) opdraagt (Barlaeus, *Poemata*, Amsterdam 1655, II, p. 161). Het laatste vers „Ista tuus per te numina Rhenus habet“ wijst op Leiden, waar deze medicus werkzaam was (zie: J. F. Foppens, *Bibliotheca Belgica*, Brussel 1739, I, p. 21).

2) Antonius Matthaeus (ed.), *Rerum Amortfortiarum scriptores duo inediti* (Leiden 1693), pp. 59 en 185. De aanduiding op p. 59 door Theodorus Verhoeven (1648) is van belang: „D. Rudolphus Tollius, chymicus nobilissimus et Palatini Sandomiriensis in Polonia medicus ordinarius“, in Van Campens vertaling: „zeer vermaard chemicus en officieel arts van het paleis te Sandomier in Polen“. Later zal blijken dat we misschien beter met alchemist i.p.v. chemicus kunnen vertalen.

3) UB Utrecht, Hs. 838 (7 E 11), fol. 240r (Arnoldus Buchelius, *Vitae eruditiorum Belgicorum*).

4) Lees: quadrigariis.

5) Het jaartal is door Buchelius niet ingevuld. Het boekje moet verschenen zijn na 1587, het jaar waarin Sigismund III koning van Polen werd.

*1) „Vergeef mij, zeer geleerde Arnoldus, deze onwellevendheid.“

Adriaen van Wesel in Amsterdam

In 1977 kocht het Amsterdamse Rijksmuseum op een veiling in Londen een beeldengroep aan, die in stijl erg deed denken aan het werk van de Utrechtse beeldhouwer Adriaen van Wesel (ca 1417-ca 1490). Deze groep, die de ontmoeting der Koningen op weg naar Bethlehem voorstelt, vormt het hoogtepunt op de tentoonstelling *Adriaen van Wesel, een Utrechtse beeldhouwer uit de late middeleeuwen*. Op deze tentoonstelling is het tot nu toe achterhaalde werk van deze uitzonderlijk goed bekende beeldhouwer bijeengebracht en te zien samen met werk van zijn anonieme plaats- en tijdgenoten. De bezoeker krijgt zo de gelegenheid om de verschillende beeldhouwwerken niet alleen om hun afzonderlijke kwaliteiten te bewonderen, maar ze ook wat stijl betreft met elkaar te vergelijken. Hij kan zich daarbij afvragen waarom het ene stuk nu aan Van Wesel wordt toegeschreven en het andere aan zijn school, aan een navolger of zomaar „Utrechts“ wordt genoemd. Waarom is deze beeldhouwer zo uitzonderlijk goed bekend, maar wordt zijn werk tegelijkertijd een „geïsoleerd fenomeen“ genoemd?

Het lijkt echter niet de opzet van de samenstellers van de tentoonstelling geweest te zijn deze vanzelfsprekende vragen te beantwoorden. De bezoeker krijgt op de tentoonstelling wel historische informatie over het 15de eeuwse Utrecht, biografische informatie over Van Wesel, technische informatie over werktuigen van middeleeuwse beeldhouwers en over houtonderzoek, en iconografische informatie over de voorstelling van de beelden, maar niet over het hoe en waarom van de toeschrijvingen. Aan stijlkritiek en kenner-

schap, de kunsthistorische methode die aan deze tentoonstelling ten grondslag ligt, wordt noch in de educatieve begeleiding, noch in de catalogus aandacht besteed.

In het aprilnummer van het Maandblad Oud-Utrecht zullen juist deze aspecten van het onderzoek naar Van Wesels werk belicht worden, in een artikel van Korine Hazelzet. De vraag hierbij is of Adriaen van Wesel inderdaad beschouwd moet worden als „goede bekende“ en tegelijkertijd als „geïsoleerd fenomeen“.

Adriaen van Wesel (ca 1417-ca 1490), een Utrechtse beeldhouwer uit de late middeleeuwen. Tot 15 maart in het Rijksmuseum te Amsterdam. Catalogus f 30.-.

Agenda

zaterdag 28 maart 1981. Onder leiding van C. A. Baart de la Faille wordt om 13.00 uur een bezoek gebracht aan de Lutherse kerk aan de Hamburgerstraat; om 14.00 uur wordt de Doopsgezinde kerk aan de Oudegracht bezocht o.l.v. drs. U. F. Hylkema.

Aan deze excursie kan door maximaal 70 personen worden deelgenomen. Opgeven bij de Discus, Minrebroederstraat 25, Utrecht, tel. 030-31 50 70.

maandblad oud-utrecht

54e jaargang - nummer 2 - februari 1981

Redactieadres:

Alex. Numankade 199,
3572 KW Utrecht, tel. (030)-71 18 14.

Voorzitter:

A. H. R. Hoogezand, Zandpad 87,
3621 NG Breukelen, tel. (03462)-23 62.

Secretaris:

D. P. Snoep, p/a Centraal Museum,
Agnietenstraat 1, 3512 XA Utrecht,
tel. (030)-31 55 41.

Penningmeester:

J. F. J. Hoeting, Tempellaan 3, De Bilt,
tel. (030)-76 06 45, girorekening 575520.

Ledenadministratie:

Mw. M. Uittenbogaard-van Terwisga,
Titus Brandsmalaan 17, 3451 ZX Vleuten,
tel. (03407)-19 86.

Redactie:

Mw. J. G. Roding, Leidseweg 60,
3531 BD Utrecht, tel. (030)-94 28 76.
G. J. Röhner, Obbinklaan 48,
3571 NH Utrecht, tel. (030)-71 50 02.
A. H. M. van Schaik, Ev. Meijsterlaan 87,
3533 CL Utrecht, tel. (030)-93 92 07.
C. H. Staal, Hasebroekstraat 48,
3532 GM Utrecht, tel. (030)-93 46 57.